

УДК 378.091.21:39

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.6>

Ольга ТКАЧЕНКО

доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної та початкової освіти,
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка,
вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, Кіровоградська обл., Україна, 25002

ORCID: 0000-0002-6413-4839

Бібліографічний опис статті: Ткаченко, О. (2022). Формування етнопедагогічних компетенцій вчителя-вихователя в організації партнерської взаємодії. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 36–41, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.6>

ФОРМУВАННЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ВЧИТЕЛЯ-ВИХОВАТЕЛЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті обґрунтовано важливість формування спроможності сучасного вчителя-вихователя організовувати партнерську взаємодію з учасниками педагогічного процесу з орієнтацією на низку етнопедагогічних компетенцій. Актуальність проблеми зумовлена поліетнічним складом населення України та сучасними євроінтеграційними процесами, інтенсифікацією міжнародного співробітництва у сфері освіти.

Стаття спрямована на визначення основних напрямів формування майстерності майбутнього вчителя, вихователя в організації партнерської взаємодії у контексті його етнопедагогічної компетентності.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що вчитель-вихователь, який організовує педагогічну взаємодію на засадах партнерства, спрямовує рух до співробітництва з учасниками педагогічного процесу через діалог, переконливу регуляцію поведінки партнерів без насилья і конкуренції. Порівняння сутності понять «співробітництво» та «партнерство» дало змогу уточнити специфіку партнерства як стратегії взаємодії та сформулювати принципи педагогіки партнерства, що визначають поведінку вчителя-вихователя під час педагогічного спілкування.

Компетентність педагогічного партнерства взаємопов'язана з іншими видами професійної компетентності вчителя-вихователя. Серед них вирізняється етнопедагогічна компетентність, яка забезпечує спроможність вчителя-вихователя розуміти унікальність та різноманіття людей як представників різних культур, враховувати на цій основі індивідуальні особливості суб'єктів взаємодії, забезпечувати конструктивну і безпечну партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу в різних формах роботи. Етнопедагогічні компетенції, які сприяють організації педагогічної партнерської взаємодії, варто групувати відповідно до компонентів педагогічної майстерності вчителя-вихователя, що вможливить їх якісне формування.

Ключові слова: педагогіка партнерства, етнопедагогічна компетентність, майстерність педагога, партнерська взаємодія вчителя-вихователя.

Olga TKACHENKO

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Professor at the Department of Preschool and Primary Education,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Shevchenko str., 1, Kropyvnytskyi, Kirovohrad
region, Ukraine, 25006

ORCID: 0000-0002-6413-4839

To cite this article: Tkachenko, O. (2022). Formuvannya etnopedahohichnykh kompetentsiy vchytelya-vykhovatelya v orhanizatsiyi partners'koyi vzayemodiyi. [Formation of ethnopedagogical competences of the teacher-educator in the organization of partnership interaction]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 36–41, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.6>

FORMATION OF ETHNOPEDAGOGICAL COMPETENCES OF THE TEACHER- EDUCATOR IN THE ORGANIZATION OF PARTNERSHIP INTERACTION

The article substantiates the importance of forming the ability of the modern teacher-educator to organize partnership interaction with the participants of the pedagogical process, focusing on a number of ethnopedagogical competencies. The relevance of the problem is determined by the multi-ethnic composition of the population of Ukraine and modern European integration processes, the intensification of international cooperation in the field of education.

The article is aimed at determining the main directions of skill formation of the future teacher, educator in the organization of partnership interaction in the context of his ethnopedagogical competence.

The analysis of the scientific literature proved that the teacher-educator, who organizes pedagogical interaction on the basis of partnership, directs the movement towards cooperation with the participants of the pedagogical process through dialogue, convincing regulation of the behavior of partners without violence and competition. Comparing the essence of the concepts «cooperation» and «partnership» made it possible to clarify the specifics of partnership as a strategy of interaction and to formulate the principles of partnership pedagogy, which determine the behavior of the teacher-educator during pedagogical communication.

The competence of the pedagogical partnership is interconnected with other types of professional competence of the teacher-educator. Among them, ethnopedagogical competence stands out, which ensures the ability of the teacher-educator to understand the uniqueness and diversity of people as representatives of different cultures, to take into account, on this basis, the individual characteristics of the subjects of interaction, to ensure constructive and safe partnership interaction with the participants of the educational process in various forms of work. Ethnopedagogical competencies, which contribute to the organization of pedagogical partnership interaction, should be grouped according to the components of the teacher-educator's pedagogical skills, which will enable their qualitative formation.

Key words: pedagogy of partnership, ethnopedagogical competence, teacher's skill, teacher-educator partnership interaction.

Актуальність проблеми. Переосмислення ролі педагога в сучасному освітньому процесі збагачує розуміння педагогічного спілкування через актуалізацію ідеї партнерства. Втілення її в життя вимагає професіоналізму педагога в урахуванні багатоаспектності цього поняття. Одним з важливих аспектів в умовах євроінтеграції, інтенсифікації міжнародного співробітництва у сфері освіти, виступає етнопедагогічний. Вчитель-вихователь зі сформованою етнопедагогічною компетентністю спроможний реалізувати ідею партнерства з оперттям на багаті етнопедагогічні традиції та орієнтацією на полікультурність освітнього середовища, що зумовлює потребу в удосконаленні в цьому напрямі професійної підготовки педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Партнерство у контексті педагогічної діяльності знайшло розвиток у досвіді видатних педагогів-практиків ХХ століття. Окремі теоретичні узагальнення та висновки, що стосуються партнерської взаємодії педагога, відображено у працях О. В. Вознюка, І. А. Зязюна, В. А. Кан-Калика, Л. В. Корінної, О. П. Коханової, В. А. Семиченко.

Реалізацію вимог компетентнісного підходу у вищій педагогічній освіті, зокрема й у галузі підготовки майбутніх фахівців до педагогічного спілкування, досліджували Н. В. Гузій, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна, Л. Л. Хоружа та інші вчені. Етнопедагогічна підготовка майбутнього вихователя, вчителя віддзеркалена у працях О. С. Березюк, О. М. Воеділової, Н. В. Лисенко, О. М. Лисенко, К. А. Юр'євої. Питання формування майстерності вчителя, вихователя в організації партнерської взаємодії

у контексті їхньої етнопедагогічної компетентності не знайшли висвітлення в науковій літературі, що й зумовило мету цієї статті.

Мета дослідження – визначити основні напрями формування майстерності майбутнього вчителя, вихователя в організації партнерської взаємодії у контексті його етнопедагогічної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Партнерство освітянами визначається як провідна стратегія взаємодії сучасного вчителя-вихователя, що стверджено Концепцією Нової української школи (Вібік, 2017, р. 16). Вагомість цієї стратегії для професіонала в галузі освіти була усвідомлена ще у ХХ столітті, про що свідчить аналіз змісту навчальних посібників з історії педагогіки та педагогіки школи. Проте втілити в життя відповідні ідеї навіть у ХХІ столітті вдається далеко не кожному вихователю, вчителю, що зумовлено недостатньою вивченістю цього явища в педагогічній науці.

Ідеї партнерства розвиваються вченими в межах педагогіки ненасилля (Амонашвілі, 2002, р. 96) та педагогіки співробітництва (Касіаненко, 1993). Аналіз результатів наукових досліджень цих напрямів засвідчує, що вчитель-вихователь, який організовує педагогічну взаємодію на засадах партнерства, спрямовує рух до співробітництва через діалог (Freire, 2003, р. 73) і «переконливу регуляцію поведінки партнера» (Beh, 2003, р. 54) без насилля і конкуренції (Ткаченко, 2022, р. 183).

Порівняння сутності понять «співробітництво» і «партнерство» дало змогу уточнити специфіку партнерства як стратегії взаємодії та сформулювати принципи педагогіки партнер-

ства, що визначають поведінку вчителя-вихователя під час педагогічного спілкування: принцип доброзичливості й позитивного ставлення до партнерів взаємодії; принцип тактовності й толерантності у взаємодії; принцип уважності до пропозицій та ініціатив учанків взаємодії; принцип своєчасного реагування на зауваження учасників педагогічного спілкування; принцип забезпечення розподіленого лідерства у педагогічній роботі; принцип добровільності прийняття зобов'язань учасниками взаємодії; принцип обов'язковості виконання партнерських домовленостей всіма учасниками педагогічного процесу. Реалізація вимог цих принципів ґрунтується на оптимістичному прогнозуванні розвитку взаємодії, наявності партнерської мотивації в учасників взаємодії, на позитивних установках щодо оцінки особистості партнерів по взаємодії, передбаченні та усуненні конфліктних моментів у спілкуванні, націленні на взаємодії щодо досягнення виховних і навчальних завдань тощо.

Підготовка педагога, спроможного реалізувати ідеї партнерства на практиці, в умовах втілення в життя ідей компетентнісного підходу передбачає формування у нього різних видів професійної компетентності, що знайшло відображення й у Професійному стандарті вчителя закладу загальної середньої освіти (Profesiyni, 2020, р. 7). За цим документом, вчитель-вихователь, спроможний до партнерської взаємодії, може здійснити індивідуальний підхід до кожного суб'єкта взаємодії, на основі розуміння унікальності та різноманіття людей як представників різних культур забезпечує конструктивну взаємодію з учасниками освітнього процесу тощо. Толерантність і тактовність вчителя-вихователя у процесі такої взаємодії в умовах роботи в закладі освіти країни з поліетнічним складом населення, якою на сьогодні є Україна (Levtukh, 2004, р. 8), може забезпечити сформовану у нього етнопедагогічна компетентність. Саме цей вид професійної компетентності педагога вможливує створення у процесі навчання і виховання дітей культурновідповідного освітнього середовища, усі компоненти якого наповнені людським сенсом.

Етнопедагогічну компетентність ми розглядаємо як різновид професійної компетентності вчителя-вихователя, що виявляє його спроможність до розв'язання педагогічних проблем,

пов'язаних із застосуванням на теоретичному та практичному рівнях надбань етнопедагогічної культури. Відповідно, етнопедагогічна компетентність передбачає опанування педагогом системи знань про етнос, народні погляди на дитину, її вікову періодизацію, особливості родинного виховання дітей; мету, завдання, принципи, правила, методи, засоби, прийоми, форми навчання і виховання поколінь, що зростають; особливості виховання патріота-лицаря та формування в дітей зорієнтованості на національне й загальнолюдське; педагогіку народного календаря та специфіку виховання засобами різних видів народного мистецтва; народні погляди на ідеали дорослого, вихователя, учителя, їхні обов'язки перед дітьми, підлітками й молоддю тощо (Tkachenko, 2013, pp. 30–31).

Перелік та зміст етнопедагогічних компетенцій вчителя-вихователя, їх дієвість в організації партнерської взаємодії у професійній діяльності будуть визначатися якістю опанування фахівцем різних педагогічних культур, виховних систем народів світу, усвідомлення пережиткових та прогресивних ідей в контексті сучасних тенденцій розвитку педагогіки. Учитель-вихователь зі сформованою етнопедагогічною компетентністю на основі аналізу багатовікового народного педагогічного досвіду, осмислення явищ у сфері освіти, виявлення традиційності і ступеня новизни конкретних педагогічних систем та їх елементів здатен гнучко реалізувати вимоги певних принципів в умовах діалогічного педагогічного спілкування, запропонувати власні інновації та втілити їх у життя з урахуванням етнічної належності певного контингенту школярів, вихованців, стереотипів виховних впливів їхніх батьків, творчо застосувати етнопедагогічний матеріал (легенди, примовки, прислів'я, жарти, народні задачі, загадки, ігри, пісні тощо) під час різних форм навчання і виховання, у процесі організації партнерської взаємодії з батьками учнів.

Експериментальне вивчення рівнів сформованості етнопедагогічної компетентності та спроможності до успішного оволодіння навчальною інформацією про педагогічну партнерську взаємодію у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкових класів виявило їхню залежність. Студенти з вищими рівнями сформованості етнопедагогічної компетентності оперативніше і якісніше

розв'язували відповідні педагогічні задачі, виявляли творчість у моделюванні педагогічних ситуацій, пов'язаних з реалізацією принципів партнерської взаємодії у роботі з вихованцями, учнями та їхніми батьками.

Оскільки формувати спроможність педагога до партнерської взаємодії, як показника педагогічного спілкування, доцільно в межах оволодіння майбутніх фахівців основами педагогічної майстерності, то й основні напрями формування етнопедагогічних компетенцій вчителя-вихователя відповідної спрямованості варто, на нашу думку, визначати у контексті компонентів педагогічної майстерності, до яких відносять гуманістичну спрямованість діяльності педагога, професійну компетентність вчителя-вихователя, педагогічні здібності та педагогічну техніку (Zyazyun, 2004).

Підготовка майбутнього вчителя-вихователя до партнерської взаємодії в межах удосконалення гуманістичної спрямованості діяльності педагога може здійснюватись у таких напрямках: 1) уточнення його уявлень про реалізацію гуманістичної спрямованості професійної діяльності вчителя-вихователя у процесі партнерської взаємодії, формування у нього готовності до використання загальнокультурного й етнопедагогічного фонду знань у процесі організації партнерської взаємодії учасників педагогічного процесу; 2) удосконалення готовності майбутнього педагога до вияву неповторності кожного вихованця та учня, незалежно від їхньої національності; 3) усвідомлення студентом важливості позитивної установки на організаторські на виконавські можливості різних учасників педагогічного процесу; 4) формування у майбутнього фахівця, зокрема й із використанням етнопедагогічних матеріалів, якостей особистості, що підтверджують спроможність вчителя, вихователя до організації педагогічного партнерства: доброзичливості, людяності, порядності, відповідальності, готовності до добровільної взаємодії, спроможності до справедливого розподілу обов'язків, здатності бачити і приймати недоліки свої та іншої людини тощо; 5) спеціальне формування професійної толерантності у спілкуванні з учасниками педагогічного процесу – представниками різних національностей.

Професійна компетентність вчителя-вихователя, здатного до організації педагогічного спілкування на засадах партнерства, буде успішно формуватися за таких умов:

– опанування студентом народнопедагогічного досвіду, цінного для розуміння поведінки учнів, вихованців – представників різних національностей, формування у них певних якостей особистості; компонування цієї інформації із системою знань про педагогічне партнерство та його організацію в освітньому процесі, її критичне переосмислення та постійне збагачення;

– оволодіння матеріалами різних складників народної педагогіки, їх критичне переосмислення з метою поглиблення уявлень про педагогічне партнерство; плідний аналіз праць відомих педагогів, мислителів про народну педагогіку, якісне порівняння педагогічних традицій різних народів; організацію етнопедагогічного дослідження та наукового дослідження проблем етнопедагогічного характеру, що стосуються і роботи з батьками учнів, представниками різних національностей;

– формування у майбутнього педагога готовності до компетентного оперування основними ціннісно-смісловими етнопедагогічними домінантами у ході роботи з учнями-вихованцями та їхніми батьками; виявлення ними сучасних педагогічних проблем, сутність та розв'язання яких пов'язані з традиційними народними поглядами на виховання та народнопедагогічною практикою; моделювання розв'язку окреслених педагогічних проблем з урахуванням здобутків народної педагогічної культури; створення нових педагогічних теорій, технологій, методів, прийомів навчання і виховання на основі творчого опрацювання етнопедагогічного матеріалу, які можна застосовувати у процесі підвищення рівня педагогічної культури батьків учнів-вихованців та з метою підтримки партнерських взаємин;

Підґрунтям для якісної організації партнерської взаємодії педагога у професійній діяльності виступають педагогічні здібності. Удосконалення в ході формування етнопедагогічних компетенцій потребують такі групи здібностей: перцептивні (уважність, спостережливість, емпатійність, що забезпечують міжкультурна толерантність); емоційна стабільність (володіння своїми емоціями, спроможність до створення власного творчого самопочуття в різних ситуаціях партнерської взаємодії); оптимістичне прогнозування (зокрема й розвитку особистості вихованців у контексті продуктивного педагогічного партнерства); динамізм особистості

(активність, ініціативність, уміння повести за собою, належний рівень розвитку організаторських здібностей, важливих для компетентного формування дитячого і батьківського колективів, зокрема й багатонаціональних). Розвинені комунікативні та креативні здібності забезпечать гнучкість у ході встановлення ділових стосунків з учнями, їхніми батьками та іншими членами родини, представниками різних національностей; застосування перевірених багатовіковою педагогічною практикою засобів ефективної організації діяльності дітей та дорослих людей, перетворення їх на односторонців та рівноправних учасників освітнього процесу.

Формування педагогічної техніки підпорядковано й спроможності майбутнього вчителя-вихователя до організації діалогічного педагогічного спілкування, здатності діяти в умовах полікультурного середовища відповідно до принципів педагогічного такту. У результаті такої спрямованості навчання у майбутнього фахівця поступово з'являються такі компетенції: 1) творче оперування матеріалами етнодидактики, народного виховання, народної педагогічної деонтології в процесі організації освітнього процесу, певних напрямів виховання, різних форм роботи з батьками та іншими членами родин учнів-вихованців; 2) майстерність у застосуванні фольклорних творів, витворів декоративно-прикладного мистецтва для формування у дітей різних якостей особистості та коригування з цією метою виховних впливів їхніх батьків тощо; 3) спроможність до творчого опрацювання передового педагогічного досвіду у сфері організації педагогічного партнерства з акцентуванням етнопедагогічних аспектів; 4) готовність до застосування етнопедагогічних знань у ході розв'язання стандартних та нестандартних педагогічних завдань під час проведення різних форм роботи з батьками (наприклад, використання народної мудрості, різних видів фольклору для вдосконалення педагогічної культури батьків, мотивування їх до взаємодії), в інноваційній та дослідницькій діяльності, у процесі педагогічного спілкування,

зокрема й і з батьками вихованців для залучення їх до організації різних форм роботи з дітьми на засадах партнерства, дотримання норм етикету в моно- та кроскультурній взаємодії, створення на цій основі позитивного професійного іміджу; 5) керування правилами міжнародного спілкування, тактовне застосування прийомів рефлексивного слухання в умовах такого виду спілкування; застосування різних прийомів педагогічної взаємодії, що попереджають виникнення конфліктних ситуацій; орієнтація на позитивне в намірах і діях батьків; 6) націленість на професійну творчість у рамках етнопедагогічної самоосвіти та етнопедагогічної діяльності, педагогічної імпровізації у різних ситуаціях партнерської взаємодії.

Важливо зазначити, що виважене опрацювання етнопедагогічної інформації можливе з позицій історичного аналізу, з урахуванням здобутків етнопсихології, етногеографії, релігієзнавства, мистецтвознавства, педагогіки. Тому оволодіння цими науками або окремими матеріалами з них виступає підґрунтям для формування зазначених етнопедагогічних компетенцій вчителя-вихователя.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, професійна підготовка сучасного педагога передбачає формування у нього здатності до організації партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу. Успішно цю взаємодію в умовах країни з поліетнічним складом населення може здійснювати фахівець зі сформованою етнопедагогічною компетентністю. Основні напрями формування етнопедагогічних компетенцій в організації партнерської взаємодії можна групувати відповідно до компонентів педагогічної майстерності вчителя-вихователя, що вможливить їх якісне формування.

Визначення форм, методів, засобів і прийомів формування окремих груп етнопедагогічних компетенцій майбутнього вчителя-вихователя, важливих для організації партнерської взаємодії, виступає перспективою вивчення проблеми дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амонашвілі Ш. О. Школа життя. Хмельницький : Подільський культурно-просвітницький центр ім. М. К. Реріха, 2002. 172 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2-х кн. Кн. 2. Київ : Либідь, 2003. 342 с.
3. Етнонаціональна структура українського суспільства : довідник / В. Б. Євтух, В. Г. Трощинський, К. Ю. Галушко, К. О. Чернова. Київ : Наукова думка, 2004. 342 с.

4. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1993. 320 с.
5. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
6. Педагогічна майстерність / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
7. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020 р.). 45 с. *Сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 09.02.2022 р.).
8. Ткаченко О. М. Етнопедагогічний аспект партнерської взаємодії вчителя-вихователя. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 49. Т. 2. С. 182–189.
9. Ткаченко О. М. Теоретико-методичні засади формування етнопедагогічної компетентності майбутніх вчителів гуманітарного профілю : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Черкаси, 2013. 42 с.
10. Фрейре П. Педагогіка пригноблених / пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ : ЮНІВЕРС, 2003. 168 с.

REFERENCES:

1. Amonashvili, Sh. O. (2002). Shkola zhyttia. [School of life]. Khmelnytskyi : Podilskyi kulturno-prosvitnytskyi tsentr im. M. K. Rerikha (in Ukrainian).
2. Beh, I. D. (2003). Vihovannya osobistosti. [Cultivation of personality] : u 2-h kn.. Kn. 2. Kyiv : Libid (in Ukrainian).
3. Ievtukh, V. B., Troshchynskyi, V. H., Halushko, K. Yu. & Chernova, K. O. (2004) Etnonatsionalna struktura ukraïnskoho suspilstva. [Ethno-national structure of Ukrainian society]. Kyiv : Naukova dumka (in Ukrainian).
4. Kasianenko M. D. (1993). Pedahohika spivrobitnytstva: navchalnyi posibnyk. [Pedagogy of cooperation]. Kyiv : Vyscha shkola (in Ukrainian).
5. Bibik, N. M. (Ed.). (2017). Nova ukrayinska shkola. [New Ukrainian school] : poradnik dlya vchitelya. Kyiv : TOV «Vidavnychiy dim «Pleyadi» (in Ukrainian).
6. Zyazyun, I. A., Kramuschenko, L. V., Krivonos, I. F. ta in. (2004). Pedagogichna maysternist. [Pedagogical master]. Kyiv : Vischa shkola (in Ukrainian).
7. Profesiyniy standart za profesiyami «Vchitel pochatkovih klasiv zakladu zagalnoi serednoi osviti», «Vchitel zakladu zagalnoi serednoi osviti», «Vchitel z pochatkovoi osviti (z diplomom molodshogo spetsialista)». [Profesiyniy standart za profesiyami «Vchitel pochatkovih klasiv zakladu zagalnoi serednoi osviti», «Vchitel zakladu zagalnoi serednoi osviti», «Vchitel z pochatkovoi osviti (z diplomom molodshogo spetsialista)»]. (2020). Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (in Ukrainian).
8. Tkachenko, O. M. (2022). Etnopedahohichniy aspekt partnerskoi vzaïemodii vchytelia-vykhovatelïa. [Ethnopedagogical aspect of teacher-parent partnership]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk : mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka / redaktory-uporiadnyky M. Pantiuk, A. Dushnyi, V. Ilytskyi, I. Zymomria*. (Issue 49. Vol. 2. Pp.182–189). Drohobych : Vydavnychiy dim «Helvetyka». (in Ukrainian).
9. Tkachenko, O. M. (2013). Teoretiko-metodichni zasadi formuvannya etnopedagogichnoi kompetentnosti maybutnih vchiteliv humanitarnogo profilyu. [Theoretical and methodological principles of formation of ethnopedagogical competence of future teachers of the humanities]. Extended abstract of doctor's thesis. Cherkasi (in Ukrainian).
10. Freire, P. (2003). Pedahohika pryhnoiblynykh. [Pedagogy of the oppressed]. (O. Demianchuka, Trans.). Kyiv : YuNIVERS (in Ukrainian).